

Svaki korak je važan

Sedam ličnih svjedočenja o Socijaldemokratskom
ženskom aktivizmu u Jugoistočnoj Evropi

Sonja Lokar
Nabila Sattar MBE

Svaki korak je važan

Sedam ličnih svjedočenja o Socijaldemokratskom ženskom
aktivizmu u Jugoistočnoj Evropi

Uredile

Sonja Lokar i Nabila Sattar MBE

Napomena urednica:

Odlučile smo da se okupimo kako bismo ispričale priču o nekim inspirativnim ženama sa kojima smo saradivale da bismo došle do transformativnih promjena u njihovim političkim strankama i društvima. Skupile smo naša razmišljanja o odnosima moći, mrežama, resursima, sredstvima uticaja i najboljim praksama koje su im omogućile da naprave promjene.

*Zahvaljujemo se **Besimi Borić, Tanji Fajon, Cvetanki Laskovoj, Karolini Leaković i Radmili Šekerinskoj** što su otvoreno podijelile svoja iskustva sa nama.*

To su njihove priče, a iznijeta mišljenja su njihova i ne moraju da predstavljaju stavove partija, organizacija ili urednica.

Sonja Lokar i Nabila Sattar MBE

Ono što nije napisano, nije se dogodilo¹. Ovo se odnosi i na ženske strategije za socijalnu i rodnu ravnopravnost. Ako nisu dokumentirane, nestaće u zaboravu. To je premisa ovog rada. **Sonja Lokar** i **Nabila Sattar** udružile su se kako bi zabilježile svjedočenja aktivistica koje su uspjele da unaprijede prisustvo žena u politici i položaj žena u Jugoistočnoj Evropi.

Te žene su vidjele da građani u postkonfliktnim balkanskim tranzicijskim zemljama žive u vrlo osjetljivim demokratijama u kojima je vladavina zakona oslabljena, zemljama sa visokim stopama siromaštva, nezaposlenosti, korupcije i nasilja. Parlamentarne političke stranke pretežno su usredsređene oko „jakih“ autokratskih lidera. Ipak, I pored toga u tim strankama postoje inspirativne priče o ženama koje su dovele do transformativne politike, do promjene u političkim prioritetima. Da bi to mogle da urade, morale su da mijenjaju sebe, da razviju nove načine saradnje sa različitim političkim akterima unutar i izvan svojih zemalja, kako bi promijenile svoje stranke, izborni sistem i vladine politike

Sada je pandemija COVID-19 dalje razotkrila sistematske i strukturne nejednakosti, ali, takođe, otvorila priliku za izgradnju boljih, pravednijih i pravičnijih društava. I pored skoro dvije decenije njihovog rada, ostaje još mnogo toga da se uradi. Te žene žele da ispričaju svoju priču, da posvjedoče, da je promjena moguća.

Ko su te žene?

Ovo su lična svjedočenja sedam žena, koje su često radile zajedno u različitim nacionalnim, regionalnim i širim međunarodnim aktivnostima i poduhvatima. Dvije od njih su najistaknutije trenutne socijaldemokratske ženske liderice iz regiona, **Tanja Fajon**, predsjednica

¹ Sonja Lokar je čula ovu rečenicu prvi puta na zasjedanju Komisije UN o statusu žena

Socijaldemokrata (Slovenija) i **Radmila Šekerinska**, ministrica odbrane (Sjeverna Makedonija) – tri su dugoročne socijaldemokratske političke aktivistice – **Besima Borić** (Bosna i Hercegovina), **Karolina Leaković** (Hrvatska), **Cvetanka Laskova** (Sjeverna Makedonija); **Sonja Lokar**, (Slovenija) je bivša izvršna direktorica CEE mreže za rodna pitanja² (1998–2018), a **Nabila Sattar** MBE je bivša sekretarka za međunarodne projekte Britanske radničke stranke. Njihove su priče priče feminističkih aktivistica koje su se zajedno borile za rodnu ravnopravnost u svojim političkim strankama i svojim društvima.

Njihovi putevi su se ukrstili dok su se njihove stranke u Jugoistočnoj Evropi (JIE) mijenjale u često izazovnim okolnostima. Na primer, u Sjevernoj Makedoniji³ su 2017. godine i **Radmila Šekerinska** i **Zoran Zaev**, tada lider stranke, a sada premijer, bili fizički napadnuti tokom parlamentarne rasprave⁴. **Besimina** stranka, Socijaldemokratska partija **Bosne i Hercegovine** (SDP BiH) nastavlja da se bori za promjenu političkog sistema koji je danas baziran isključivo na etnički zasnovanoj politici. U Hrvatskoj se stranka kontinuirano bori sa političkim greškama iz prošlosti, pokušavajući da se transformira u aktivnu i kreativnu organizaciju, a u Sloveniji socijaldemokrate su suočeni sa izazovom populističkog desničarskog premijera, koji sistematski narušava i demokratske standarde.

Njih sedam su podijelile putovanje kroz region, bilo u obostranim kontaktima, bilo kroz progresivne forume kao što je **Partija evropskih socijalista, kroz obuku partijskih aktivista** ili jednostavno, u

² CEE mreža za jednakost spolova od 1998 radi na jačanju žena i uključivanju ciljeva jednakosti spolova u politike i programe socijaldemokratskih, radničkih i drugih progresivnih partija

³ U februaru 2015 godine, nakon dugogodišnjeg sporenja sa Grčkom, postignut je sporazum o novom imenu bivše jugoslovenske republike Makedonije, koja je preuzela ime Sjeverna Makedonija.

⁴ Kada je **Talat Xhaferi** izabran za predsjednika Sobraanja, oko 200 protivnika je upalo u zgradu, povrijedilo predsjednika SDSM, **Zorana Zaeva** i potpredsjednicu te stranke **Radmilu Šekerinsku**, kojoj su šivali rane, nakon što su je udarili metalnom šipkom u glavu i za kosu je vukli po parlamentu. Gumenim mecima naoružana policija je tek nakon dva dana rasterala rulju.

diskusijama o tome kako ugraditi ženska prava u političke stranke, civilno društvo i vladine politike. Bilo bi nepravедno ne pomenuti **Evropski forum za demokratiju i solidarnost (EFDS⁵)**, okvir koji je pružio prostor za mnoge naše interakcije. Naprimjer, Sonja Lokar i Nabila Sattar prvi put su se upoznale kroz diskusije u tom **Forumu o socijaldemokratiji u Centralnoj i Istočnoj Evropi**, a slično je i sa Karolinom Leaković i Radmilom Šekerinskom na događajima koje je koordinirao Forum. Mreža za rodna pitanja u srednjoj i istočnoj Evropi, čiji je domaćin bio i ostao EFDS, koja služi kao regionalni ženski think tank, pružala je i dalje pruža političku i praktičnu podršku socijaldemokratskim ženama u regionu. Odnosi su se, takođe, razvili sa ženama koje su postajale kandidatkinje, kao što je bio slučaj kada je Tanja Fajon postala **kandidatkinja SD** u Sloveniji za Evropski parlament 2009. godine.

Tanjina politička karijera imala je mali zaokret na samom početku, jer nije započela dugoročnim političkim aktivizmom i učešćem u političkoj stranci kao takvoj. Njen politički put započeo je kada se složila da bude kandidatkinja za evropske izbore još 2009. godine za stranku **socijaldemokrata**. Budući da je prvi put izabrana za evropsku poslanicu 2009. godine, ubrzo je shvatila šta znači biti žena u politici, ali ne samo to. Tanja je postala mnogo svjesnija postojećih **rodnih nejednakosti** i jako se angažirala u podizanju svijesti i pronalaženju rješenja. Tako je pronašla saveznice za podršku u Forumu žena u okviru Socijaldemokrata Slovenije. Njihova stručnost, aktivizam i odlučnost, nešto su što Tanja danas cijeni još više, kao prva **žena liderica Socijaldemokrata** u Sloveniji. „Imati podršku i takvu energiju je neprocjenjivo“.

Za Besimu Borić susreti su započeli na seminarima za političarke još 1997. godine, a Cvetanka Laskova se sjeća svog prvog razgovora: „*Sonja me je pozvala u jednom od najmračnijih trenutaka za mladu demokratiju u mojoj zemlji, tokom autokratskog režima Gruevskog, 24. decembra 2012. godine, kada su i novinari i opozicija – Socijaldemokratska unija Makedonije, moja stranka, u to vrijeme bila je opozicija – nasilno izbačeni iz parlamenta*“. Ubrzo nakon ovoga, 2013. godine Cvetanka se, takođe, lično sastala sa Besimom, Karolinom, Nabilom i Sonjom u **Sarajevu**, gdje je informirala žene iz sestrinskih partija na Balkanu o napadima na parlamentarnu demokratiju u Makedoniji.

Nabila Sattar u ovo ulazi iz perspektive bivše sekretarke za međunarodne projekte **Laburističke stranke** u kojoj je bila na čelu programa **Westminsterske fondacije za demokratiju**, pružajući političku, moralnu i praktičnu podršku ovoj grupi. Nabila nije usamljena u ovome.

Tijesno je saradivala sa nevjerojatnim domaćim i međunarodnim akterima i političkim fondacijama, uključujući **Fondaciju Mak van der Stoel, EFDS, Friedrich Ebert Stiftung, Nacionalni demokratski institut, Međunarodni centar Olaf Palme i Westminstersku fondaciju za demokratiju**, kako bi stavila na vrh agende ženska prava, i kako bi resursima podržala ženske forume, koji su bili bez prebijene pare i „*kojima je bilo potrebno samo da se okupe, saraduju, kako bi shvatili šta treba učiniti i kako to mogu učiniti*“.

Presudno je to što su se sve ove žene okupljale, dijeleći svoja iskustva i mreže, zagovarajući demokratska prava i stabilnost u regionu, a ti odnosi su se često razvili u prijateljstva. Kako kaže Karolina, „*Sigurna sam da se to dogodilo svima – osjećaj da čovjeka poznaješ zauvijek. To je slučaj ovdje – sigurna sam da sam srela Sonju, Besimu, Cvetanku, Nabilu u jednom trenutku, početkom 2000-ih, ali imam osećaj da naše prijateljstvo, razumijevanje, partnerstvo postoji oduvijek*“.

Šta su radile zajedno?

Sonja ovo opisuje kao „**nevidljivu revoluciju**“. Tranzicija ka parlamentarnoj demokratiji i tržišnoj ekonomiji u regionu, bilo da je to bilo mirno kao što je to bio slučaj u Sloveniji ili je bilo sprovedeno putem oružanih sukoba, kao što je bio slučaj u Bosni i Hercegovini, u Hrvatskoj, delimično i u Sjevernoj Makedoniji, žene su bile isključene iz procesa donošenja političkih odluka. Tokom 1995. godine prosječan udio žena u parlamentima šest država (Slovenije, Hrvatske, BiH, Srbije, Crne Gore, Makedonije – nasljednica bivše Republike Jugoslavije) i Albanije, iznosio je 6%. Prosjek danas iznosi 30%. Prije dvije decenije, rodna ravnopravnost u politici u regionu nije ni postojala kao političko pitanje, a danas narodne poslanice u regionu Jugoistočne Evrope počinju da primjenjuju rodno budžetiranje tražeći od svojih vlada da izričito uključuju različite potrebe žena i muškaraca u državne budžete. „*Morate mi vjerovati: ovaj napredak nije pao iz vedra neba već je rezultat mobilizacije žena u strankama, u civilnom društvu, okupljanja naprednih aktera, lobiranja i umrežavanja kroz sve dostupne nacionalne i međunarodne forume*“.

Besima nas obavještava o promenama u SDP-u BiH. Partija je 2005. uvela **dobrovoljne kvote** unutar stranačke organizacije i za izborne liste; Saradnja sa ženama širom političkog spektra i civilnog društva dovela je do razvoja državnih mehanizama za rodnu ravnopravnost; mogućnosti putovanja u različite zemlje poput Belgije, Švedske, Hrvatske, Mađarske, Srbije, Slovenije, Crne Gore i Sjeverne Makedonije pružile su priliku za učenje iz prve ruke i implementiranje dobrih praksi iz EU. Najdalekosežnije postignuće je međupartijska

⁵ Evropski forum za demokratiju i solidarnost osnovan je 1993 kao platforma povezivanja evropskih SD partija i njihovih fondacija za pomdrku socialdemokratima u državama u tranziciji.

saradnja i saradnja žena civilnog društva u BiH koja je dovela do **zakonskih kvota** (1998 i 2001), prvo 30%, a zatim **40%** zastupljenosti muškaraca i žena na svim stranačkim listama uz čvrsta pravila redoslijeda na listama i mogućnost odbijanja liste zbog nepoštovanja tih propisa. Kvota manje zastupljenog spola je postignuće koje je ozbiljno napadnuto nekoliko puta, ali solidarnost aktivista u BiH i koordinirana podrška Radne grupe za ravnopravnost spolova Pakta stabilnosti, CEE Mreže za rodna pitanja i PES sačuvala je kvotu.

Besima, (lijevo), na prvom pride-u u Sarajevu, septembar 2019.

Cvetanka, takođe, pruža sličan pregled. Saradnja putem regionalnih sastanaka socijaldemokratskih aktivistica pružila je prostor za razmjenu iskustava, ali i diskusije o tome kako poboljšati status žena i njihova prava u regionu i šire u Evropi. Na primer, 2015. godine, nakon dva regionalna sastanka u okviru CEE mreže za rodna pitanja, zajedničku **“Regionalnu platformu za ravnopravnost polova u Jugoistočnoj Evropi”**⁶ potpisalo je oko 70 socijaldemokratskih stranačkih lidera iz EU i Balkana na kongresu PES-a u Budimpešti. „Moja stranka je radila u teškoj opoziciji 11 godina. Solidarnost žena iz regiona dala nam je snagu da izdržimo, da ostanemo jedinstvene, da vodimo razne masovne ulične akcije i proteste svaki put kada nam je oduzeto ovo ili ono žensko pravo “.

Nabila je svoju ulogu vidjela u pružanju blagovremene podrške u trenutku potrebe. Biti spretan i fleksibilan, bilo je presudno jer su se politički događaji često odvijali brzim tempom. Transformacijske aktivnosti su se odvijale u raznim oblicima: od pružanja sigurnog prostora za žene aktivistice, do uspostavljanja programa mentorstva i pomoći u razvoju ženskih foruma, do pripreme priručnika koji su nastali uz podršku partnera kao što su FMS, OPIC, FES i pod okriljem EFDS-a, koordinirajući tu podršku da se maksimalizuje uticaj.

6 Cilj te Platforme je bio, da ohrabri partijske lidere SD stranaka u regiji jugoistočne Evrope, da do 2020 godine uvedu paritet, pojačaju svoju podršku ženskim ljudskim pravima i povećaju ulaganja u jačanje svijesti i politički rad na jednakosti spolova. Svi partijski lideri jugoistočne Evrope su potpisali tu platformu. Do danas su četiri partije u regionu u svoje statute uvele paritet za partijske organe i izborne liste: SDUM, SDP BiH, SD u Sloveniji i SP Albanije. Njihove politike za jednako spolova su postale mnogo konkretnije i učinkovitije, ali su partijska ulaganja u njihove ženske forume ostala niska.

Ali, ovdje se nije radilo samo o praktičnoj podršci. Kako je rekla Karolina, bilo je mnogo više: „Smijale smo se i razgovarale, pomagale jedna drugoj, učile jedna od druge i podržavale se. Inspirirali su nas uspjesi naših sestara, a učile smo i iz neuspjeha. Bile smo otvorene, iskrene i realne i uvijek smo se zalagale za više, znajući da je feministička borba međunarodna, to je saradnja, a ne takmičenje – i poduhvat koji nema kraja “.

Kroz takve mreže ženskih aktivistica osnovane su ženske partijske organizacije, koje su se zalagale za uravnoteženu i sadržajnu rodnu zastupljenost i okupljale žene iz svih sfera života. Pokušale su da budu politički glas onih koje ga nemaju, ali uspjeh nije potpun. Mnogo je toga što još treba uraditi, i osvojiti još mnogo više moći da bi se obezbijedio glas ženama koje ga još nisu dostigle.

Šta je to značilo za njih?

Za Besimu, saradnja joj je pomogla da se definira kao „rodno osjetljiva političarka“. Okupljanja, radionice, seminari i konferencije ojačali su njene političke stavove. Dobila je kritičko znanje i informacije o tome šta može i šta treba da učini kako bi privukla više žena u donošenje odluka, ali i kako da otvori javnu i političku debatu o pitanjima koja bi inače teško ušla na političku agendu – **poput plaćenog materinstva i roditeljskog odsustva, rodno zasnovanog nasilja, ženskih radničkih prava i žena u sindikatima** – da aktivne socijaldemokratske žene nisu insistirale na njima.

Radmila je vidjela i proživjela dvije vrlo različite stvarnosti. Sjeverno-makedonska politička arena je bila veoma usamljeno mjesto za žene, posebno mlade žene, kada je ona ušla u nju. Nije bilo uzora, nije bilo različitosti, nije bilo mentora. Ni jedna politička stranka nije imala organiziran ženski pokret i većina njih je to smatrala nepotrebnim, a kvote su bile viđene kao zaostatak iz prethodnog sistema. Ženske organizacije civilnog društva bile su vidljive, ali se nisu bavile pitanjem političkog učešća žena. Okruženje je bilo odbojno, pa čak i neprijateljsko. „Kada ste jedina žena u predsjedništvu stranke ili jedna od osam žena poslanica u parlamentu, pitate se da li je ovo vaše pravo mesto, sumnjate u svoje procjene, ispitujete svoje instinkte“. Radmila i njenih nekoliko koleginica preživjele su u nemilosrdnoj (i vidno ženomrzačkoj) političkoj areni, jer su se čvrsto opredijelile da je mijenjaju. „Naša saradnja je isto tako ojačala moje samopouzdanje, dajući mi ovaj odličan osjećaj solidarnosti, koji se razvio među nama, osećaj da čuvamo leđa jedna drugoj.“

Cvetanka kaže: „Oduvijek sam znala da dobar tim pobjeđuje. Kada sam stvorila takav tim u rukovodstvu SDUM-ovog ženskog foruma, naš uvid u regionalne socijaldemokratske i najbolje prakse EU, u velikoj

mjeri nam je pomogao da postavimo jasne prioritete“. To je dovelo do razvoja akcionog plana sa tri glavna cilja za ženski forum SDUMa. Prvo, da se promijene pravila o kvotama u statutu stranke i da se predsjednice Foruma žena na lokalnom i nacionalnom nivou uključe u izvršni organ stranke sa punim pravom glasa. Sebi su postavile cilj da povećaju rodnu kvotu u stranačkim organima i za izborne liste sa 30% na 40% i za mlade sa 20% na 30% prije nacionalnih izbora 2016. godine i da postignu rodni paritet na svim listama (50:50) do 2020. Drugo, podizanje rodne svijesti članica partije uspostavljanjem partijske škole za ženske aktivistice, koja bi postala redovna Akademija za političko osnaživanje žena. Treće, da se ojača, kada stranka dobije vlast, državni mehanizam za rodnu ravnopravnost unapređenjem Sekretarijata za rodnu ravnopravnost na nivo ministarstva.

„Rezultati govore sami za sebe. Uspjele smo da obezbijedimo kontinuitet u našem radu i da u potpunosti realiziramo prva dva cilja našeg plana. Za treći ,aktivnosti su još uvijek u toku.“

Cvetanka (u sredini), premijer Sjeverne Makedonije i predsjednik SDUM Zoran Zaev (desno), Oliver Spasovski, potpredsjednik SDUM (lijevo) zajedno vode osmomartovski marš u Gevgeliji, 2019.

Karolina opisuje odnose kao „osnaživanje, učenje, pronalaženje sopstvenog načina političkog rezoniranja. Kroz iskustva drugih žena, njihove uspjehe i neuspjehe uspjela sam da shvatim čitavu složenost ženskog političkog života. Naučila sam da se ne radi samo o cilju, već je uvijek bilo bitno i putovanje i na tom putu sam počela da širim svoje znanje i razumijevanje strukturnih prepreka ka ravnopravnosti žena i muškaraca. I dalje sam zbunjena, zaintrigirana, odlučna i nestrpljiva da se borim za drugačiji odnos među spolovima.“

Sonja opisuje kako je tri puta poražena 1997. godine. Forum žena Socijaldemokrata u Sloveniji (koji je Sonja osnovala i vodila od 1990. do 2000 godine i koji je uspio da u Statut stranke uključi dobrovoljne kvote od 40%, a protiv volje partijskog rukovodstva, na njihovom Kongresu 1996.), optužen je kao glavni uzrok za poraz stranke na nacionalnim izborima.

Od 40% žena kandidata na izbornim listama, nije izabrana ni jedna. Novoizabrani lider stranke zatražio je od Sonje da podnese ostavku.

U januaru 1998. Sonja je nominovana za izvršnu direktoricu CEE mreže za rodna pitanja u Budimpešti. „Radeći sa ove pozicije u saradnji sa tako nevjerovatnim aktivisticama poput Karoline, Besime, Cvetanke i stotinama drugih, radeći sa tako predanim međunarodnim podržavateljicama poput Nabile i mnogih drugih, ojačala sam svoj politički nagon, utrostručila svoju odlučnost da i dalje radim za ravnopravna, demokratska i otvorena društva“.

Sonja osjeća da je saradnja pokazala da smo „zajednički dokazale sopstvenim strankama i svima ostalima četiri ključne stvari: rodna ravnopravnost je u srcu svakog socijalno pravednog, demokratskog društva; socijaldemokratske partije u regionu Jugoistočne Evrope mogu postati vodeća snaga u borbi za rodnu ravnopravnost u našim zemljama; socijaldemokratske aktivistice mogu postati pokretačka snaga uspješnih, progresivnih ženskih pokreta širom zemlje; i, ovi pokreti su sposobni da, uprkos svih otpora i prepreka, polako mijenjaju položaj žena u našim zemljama na bolje“.

Za Nabilu se radilo o promjeni života ljudi, postizanju socijalne pravde, jednakih mogućnosti i pravednijeg društva. Sretna je što je imala mogućnost da podrži ove inspirativne žene da dovedu do institucionalnih promjena, ne samo u njihovim političkim strankama, već i u društvu.

Neke promjene se nisu ni dogodile, a neke i nisu odmah vidljive, jer se mnogo toga događa iza kulisa. Bez obzira na to, promjene se polako uspostavljaju tokom vremena, kao što se vidi kod Socijaldemokrata u Sloveniji, koji su izabrali prvu ženu lidericu 2020. godine i u SDU Makedonije sa kvotom 50:50 za buduće organe u stranci i na parlamentarnim izborima.

Šta bismo uradile da nismo sarađivale?

Nabili je teško zamisliti šta bi se dogodilo da ova grupa nije sarađivala. Možda bi bilo mnogo propuštenih prilika za progresivni politički razvoj. Uticaj žena možda se ne bi tako snažno osjetio kroz partijske strukture na nacionalnom i lokalnom nivou. Možda ne bi bilo tako jakih aktivistica koje su lobirale za strukturne i političke promjene, možda ne bi bilo ni finansiranja projekata za rješavanje rodni nejednakosti. To ne znači da se, možda, ništa ne bi dogodilo, ali bi promjene bile sporije i desile bi se bez sveobuhvatne strategije.

Sonja bi i dalje radila za ženska ljudska prava i socijalnu jednakost u Sloveniji, ali siromašnija za sjajne ideje i iskustva svojih socijaldemokratskih sestara u regionu i u EU, „što mi je toliko pomoglo da budem aktivan dio ženskog pokreta i u mojoj stranci i u Sloveniji“.

Slično tome, Cvetanka smatra da bi bila lišena mnogih sjajnih ideja. „Sigurno da ne bih osjećala ovoliko smjelost kada bih lobirala kod naših muških stranačkih vođa za različite stvari koje se tiču ženskih prava i potreba“.

Karolina kaže: „Definitivno ne bih postala osoba koja sam danas, ona koja je svjesna raznih iskustava i ona koja je naučila (na teži način) da ne treba osuđivati. Postala sam svjesna da napredak zahtijeva vrijeme i da je svaki korak važan. Mislim da je presudno uspostaviti mreže podrške i sigurnih prostora, ali nisam sigurna da li bi to bio slučaj da nisam upoznala žene iz regiona koje dijele zajedničke vrijednosti i istoriju“.

Besima, takođe, ne može da zamisli kako bi bilo bez ove saradnje. „Poslije toliko kilometara zajedničkog puta i toliko zajedničkih rezultata, zaista mi je nemoguće da kažem šta bih uradila bez toga. Sigurno bih se bavila politikom. Bavila sam se politikom čak i u bivšem, socijalističkom sistemu. Ali, nisam sigurna da li bih bila toliko svjesna izazova rodne ravnopravnosti i iskreno sumnjam da bih postigla intenzitet svog političkog aktivizma svih ovih godina, bez naše saradnje“.

Kako je važna uzajamna podrška?

Kao osoba koja istinski vjeruje u evropske ideje o međusobnoj povezanosti i saradnji među različitim zemljama, Tanja je snažno podržala sve napore i solidarnost i međunarodnu podršku socijaldemokratskim aktivisticama za ženska prava. Neizmerno je ponosna na Slovenački forum žena i njegovu dugu istoriju dobrih odnosa sa progresivnim ženama u zemljama EU i šire. Jaka mreža, zajedničke konferencije, događaji, dosljedna razmjena dobrih praksi je ono što je potrebno da bi se izvršile temeljne promjene i poboljšanja u oblastima ljudskih prava, demokratije, socijalne pravde i osnovnih sloboda. „Tokom svoje karijere imala sam privilegiju da vidim kako se mnoge izuzetne žene okupljaju, stoje uspravne, podižu glas i mijenjaju svijet. Kad to kažem, dozvolite mi da istaknem barem jednu posebno važnu političku žensku organizaciju u EU – PES Women, koja se bori za rodno pravednu i feminističku Evropu, dajući glas, metodologiju i platformu za žene, predlažući konkretne ženske politike, i boreći se za uključivanje rodne dimenzije u sveukupno kreiranje politika u socijaldemokratskoj porodici“.

Tanja (desno) sa Zitom Gurmai, predsjednicom PES Women i Dejanom Židanom, tada predsjednikom SD Slovenije, povodom proslave dvadeset pete godišnjice osnivanja ŽF SD

Sonja opisuje Sloveniju kao najnapredniji dio u pitanju rodne ravnopravnosti u bivšoj Jugoslaviji. Ali, nakon 1997.godine, kada je procenat žena poslanica spao na 7,8 %, a u vladi dvije godine nije postojala niti jedna žena ministrica nakon 1998, Slovenija je počela zaostajati za progresivnim ženskim pokretima u poslijeratnim balkanskim zemljama. U to vrijeme, regionalna saradnja u Mreži za rodna pitanja u CEE, kao i u Radnoj grupi za jednakost spolova Pakta stabilnosti⁷, postala je veliki izvor inspiracije za socijaldemokratske i druge napredne žene aktivistice u Sloveniji.

U regionalnoj saradnji učile su jedna od druge i pomagale jedna drugoj. »Strategiju paralelne izborne kampanje⁸ naučile smo od ad hoc paritetne koalicije progresivnih NVO-a u Hrvatskoj, sendvič strategiju⁹ od inicijative za Gender Task Force koju su pokrenule socijaldemokratske i druge žene u BiH, o strategiji besplatne vožnje¹⁰ od naprednih žena u Srbiji. Mreža za ravnopravnost spolova iz centralne i istočne Evrope organizirala je evropski pritisak odozgo, a nacionalne ženske mreže pritisak odozdo, na donosioce odluka, pretežno muškarce, kada je to bilo potrebno radi odbrane ženskih prava, poput prava na legalan abortus, donošenje zakonske kvote ili ubjeđivanje vlada da pripreme akcione planove za sprovođenje Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN ili da potpišu i ratificiraju Istarsku konvenciju.

7 Radna grupa za jednokost spolova bila je od 1999-2008 formalno tijelo za rodnu ravnopravnost u Paktu stabilnosti za jugoistočnu Evropu, globalne međunarodne inicijative za demokratizaciju, ekonomski oporavak i obnovu mira i sigurnosti na poslijeratnom Balkanu

8 Paralelna zborna kompanija je kampanja koju vode ženske nevladine organizacije, prateći u stopu korake izborne kampanje, tražeći od svih političkih stranaka da se javno opredijele, šta će nakon izbora uraditi oko posve konkretnih politika jednakosti spolova.

9 Senvič strategiju primjenjuje nacionalno organiziran ženski pokret tako, što za postizanje svojih zahtjeva organizira dupli pritisak na one koji odlučuju – pritisak odozdo, pokrećući javno mnenje i pritisak žena u zemlji, i pritisak odozgo, lobirajući za podršku od strane međunarodnih aktera, poput OVSE; ODIHR, Savjeta Evrope, EU, UN i saveza sestrinskih partija u EU, koji su važni domaćim političarima u domaćim parlamentima i vladama..

10 Strategija besplatne vožnje je posebnost ženskog pokreta, da sa svojim amandmanima za poboljšanje rodne ravnopravnosti, uskoči u voz javne rasprave, koju je otvorila velika muška politika i koji sam ne bi nikako mogao da pokrene, naprimer, promenu ustava ili izbornog zakonodavstva.

„Sve što sam naučila na svim našim skupovima u velikoj mjeri je uticalo na moje odluke i način rada u politici“, kaže Besima. „Moje poznanstvo sa tako velikim brojem aktivnih socijaldemokratskih žena u regionu i EU podstaklo me je da svjesno radim na pitanju rodne ravnopravnosti, posebno u vezi sa političkim uključivanjem i osnaživanjem žena. Svaki put kad bih naišla na dilemu ili problem tokom sprovođenja ove ili one političke ideje ili političkog stava, znala sam da imam žene prijateljice u širem regionu CIE i JIE, kao i u socijaldemokratskim strankama i fondacijama u EU i da mogu da razmijenim svoja iskustva sa njima, mogu dobiti savjet. Imamo veliko poverenje jedna u drugu i to je zaista dragocjeno“.

Karolina je shvatila „koliko su različita, a opet bila slična ženska iskustva. Prevazilaze geografije, vremenske i starosne razlike. Biti dio takve mreže znači imati jedinstvenu priliku za razmjenu ideja, pomjeranje granica, znači i biti nošena talasom kreativne energije žena. To mi je pomoglo da uspostavljam žensku mrežu koja teži promjenama“.

Za Radmilu, prije samo pet godina, SDUM se našao usred oluje. Bili su opozicija čiji je glas utihnuo i čije je članove tlačila tadašnja vlada. Ljudima su sve više smetale rastuće autoritarne tendencije i kada su izašli na ulice, u prvom planu su bile žene iz SDUM-a i aktivistice civilnog društva. To nije bilo iznenađenje jer su žene i njihova prava bile prva žrtva autoritarnih nasrtaja. Tokom ovih turbulentnih vremena, žene nisu pošteđene uznemiravanja i nasilja. Naprotiv, one su najčešće bile ciljane žrtve.

„Opstali smo i prevagnuli u tim izazovnim trenucima zahvaljujući našoj solidarnosti, ali i podršci koju su pružili PES, PES žene i Mreža za rodna pitanja CIE i naše drage prijateljice tamo. Naša pobjeda je bila pobjeda socijaldemokratskog pokreta i izuzetan dokaz snage ideja demokratije, ljudskih prava, socijalne pravde i solidarnosti – kada radimo i delujemo zajedno“.

Radmila (desno), u predizbornoj kampanji u Sjevernoj Makedoniji, 2020.

Cvetanka doživljava taj uticaj kao „blagovremeno informiranje o tome šta se dešava i šta je u planu za budućnost, u vezi sa ženskim ljudskim pravima izvan moje zemlje i moje stranke“.

Za Nabilu su kolektivno i pojedinačno sve žene sijale sjeme promjena za buduće generacije. Pružanje podrške za uspjeh sestrinskih političkih partija i organizacija koje zatim mogu da iskoriste svoj uticaj da pomognu u rješavanju zajedničkih izazova. U zajedničkom radu, kroz mreže poput rodne mreže CEE, EFDS ili PES, one su pojačavale poruke političke solidarnosti i težnje svojih aktivista.

Šta se promijenilo u njihovim strankama i kako su uticale na širu političku raspravu?

Nedavno je u novembru 2020. godine SDP Hrvatske obilježio 30 godina postojanja. Karolina, iako nije bila prisutna tokom prve decenije, bila je aktivan dio njene istorije u posljednjih dvadeset godina. Karolina prepoznaje da je izgradnja političkog pokreta uvijek izazov koji uključuje i reakciju sa druge strane. Dio toga dolazi iz stranke, unutar njenih krutih struktura kojima dominiraju moćni muškarci, a ponekad i žene, a daleko veći negativan uticaj prouzrokuje nejednaka raspodjela moći u ekonomiji i društvu uopće. Za Karolinu, političke stranke, posebno socijalističke i socijaldemokratske, jednom uspostavljene kao nosioci naprednih političkih promena, mogu postati I dio problema, umjesto da daju odgovore. Prije dvadeset godina, kada se pridružila SDP-u, Karolina se sjeća optimizma i povjerenja koji su bili povezani sa političkim strankama. Sada to nije slučaj: rezignacija, nepovjerenje, apatija i slaba izlaznost na izborima, jasan su znak krize sa kojom su suočena politička rukovodstva. Ipak, malo lidera želi da se promijeni i ako političke stranke ne mogu da nametnu promjene unutar svojih organizacija, „ko će nam onda povjeriti naša društva?“

U Bosni i Hercegovini Forum žena uspostavljen je nakon Kongresa SDP-a BiH 1997. godine. Stranka u svom programu za 2015. godinu sebe opisuje „... kao feminističku stranku, koja će raditi na rodnom paritetu dijeleći po pola sve položaje moći“. Glavni odbor SDP-a prihvatio je promjenu pravila da se na svim listama stranke za lokalne izbore 2020. nađe 50:50 muškaraca i žena. „Ovo je stvarno dostignuće za moju partiju“, kaže Besima, pokazujući kako SDP provodi opredjeljenje iz svog programa. „Nisu se svi ogranci držali ovih pravila, ali ovo shvatam kao proces i sigurna sam da je moja partija na putu da postigne paritet“. Međutim, rad na rodnoj ravnopravnosti u stranci putem ženskog foruma nije jedini način. „To sam dokazala razvijanjem inovativnog načina povezivanja moje partije sa sindikatima. Moja partija je 2006. izgubila na općim izborima, atmosfera u stranci bila je napeta i sama sam razmišljala o napuštanju funkcija u partijskim organima. Umjesto povlačenja, odlučila sam da uložim svu svoju energiju u uspostavljanje i aktiviranje rodno osjetljivog Forum

socijaldemokratskih sindikalnih aktivista i aktivistica koji sam vodila sve do 2015. godine “.

Ishod nakon pet godina otvorenog i intenzivnog dijaloga sa sindikatima bio je da je SDP 2010. godine pobijedio na općim izborima sa pet politika unutar čega i pet socijalnih politika, koje su eksplicitno i na vidljiv način integrirale i perspektivu rodne ravnopravnosti. To je uključivalo zaštitu materinskih prava, zaštitu žena sa invaliditetom i zapošljavanje mladih žena i muškaraca. Mnoge od ovih politika integrirane su u Program rada koalicije koju je predvodila SDP BiH na nivou Federacije i u Program rada Vlade (Platforma).

Besima na regionalnoj konferenciji za SD aktivisticu i aktiviste u Sarajevu, 2010.

Prije toga, u junu 1999. godine, na nastupnom skupu Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu održanom u Sarajevu, misija OSCE-a u BiH već je ujedinila politički aktivne žene u svoj program „**Žene u politici**“. Tamo je Besima saznala da u organizacionim strukturama Tri stola Pakta nije bilo predviđeno mjesto za žene kao nositeljice pomirenja i poslijeratnog oporavka. To je dovelo do toga da je grupa politički aktivnih žena u BiH pokrenula regionalni apel tražeći formalno mjesto za žene u **Paktu stabilnosti**. Senka Nožica, tada članica Republikanske stranke i Besima sastavile su tekst ovog apela i poslale ga Mreži za rodna pitanja u CEE. Predsjedavajuća Daša Šilović uredila je tekst, a Sonja Lokar ga poslala svim feminističkim nevladinim organizacijama, svim nacionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost, i malom broju tada vidljivih žena političarki, pa čak i nekim rodno osjetljivim muškim liderima iz regiona. Apel je za 7 dana potpisalo više od 170 organizacija i značajni pojedinci, uglavnom žene političarke, iz 12 zemalja regiona CIE i JIE. „Našem veselju nije bilo kraja kada je **Bodo Hombach**, specijalni koordinator EU za Pakt stabilnosti, potvrdio da je apel uspio, a Pakt stabilnosti osnovao je Radnu grupu za ravnopravnost spolova“. Ovo je bio prvi

formalni mehanizam za rodnu ravnopravnost uspostavljen u okviru međunarodne operacije poslijeratnog oporavka ikada, godinu dana prije izglasavanja Rezolucije SB UN 1325 u UN-u. „*Postepeno smo svi zajedno shvatili da, ako u kriznim situacijama na trenutak popustimo pažnju, prva će biti napadnuta naša, tako teško osvojena dostignuća, shvatile da ne smijemo dozvoliti da nam ih bilo ko oduzme. Moramo insistirati i istrajavati u svojim zahtjevima, mi socijaldemokratske žene moramo se umrežiti, lokalno, nacionalno, regionalno i moramo se povezati sa feminističkim aktivizmom u EU. Moramo graditi i pokazati svoju solidarnost, jer je to presudno ako želimo dostići svoje ciljeve “.*

Sonja u Sloveniji razmišlja o napretku socijaldemokrata. Od stranke koja se tek pretvarala da je prijateljska prema rodnoj ravnopravnosti 1996. godine, postala je stranka vrlo osjetljiva na rodnu ravnopravnost. Još uvijek treba mnogo toga da se uradi, „u izgradnji kapaciteta aktivistica stranke. Ženski forum je daleko od moći i aktivizma koji ima Cvetanka u SDUM-a “. Socijaldemokrate u svojoj parlamentarnoj grupi imaju samo dvije žene od 11 poslanika, a u njihovoj posljednjoj vladi (2018-2020) bila je samo jedna žena ministrica od 4 moćne funkcije. Ali je zato, na posljednjim evropskim izborima, stranka imala ženu na vrhu liste i ova žena, Tanja Fajon je dobila najviše preferencijalnih glasova od svih kandidata na svim stranačkim listama.

Zakonska kvota u Sloveniji za Državnu skupštinu iznosi 35%. Na Kongresu stranke 2020. socijaldemokrate su uspjele u Statut stranke uvesti **50:50** za sve partijske organe i sve stranačke izborne liste. Na prethodnim nacionalnim izborima 2018. godine, socijaldemokrate su vodile kampanju o novom Zakonu o dugotrajnoj brizi, najvećoj prepreci za faktičku rodnu ravnopravnost u Sloveniji danas, kao jedno od prioritarnih izbornih obećanja. Od jeseni 2020. godine, socijaldemokrate imaju prvi put ženu lidericu stranke.

Besima, Sonja i Cvetanka – treća, četvrta i peta u prvom redu s lijeve) na regionalnom evalucionom seminaru, novembra 2016, u Ljubljani. Muškarac u zadnjem redu je bivši predsjednik Republike Slovenije, dr.Danilo Turk

Zahvaljujući radu feministica unutar stranke, stranka je uspjela da u koalicioni sporazum 2018. uključi novi Zakon o dugotrajnoj njezi; socijaldemokratska žena, ministrica pravde, započela je reformu slovenačkog Kaznenog zakona u pogledu poboljšanja pravne definicije silovanja; stranačka grupa u parlamentu podržala je reformu Izbornog zakona kojom bi se zakonodavna kvota za parlament učinila efikasnijom. Nažalost, koalicija se raspala prije nego što su te obaveze i reforme izvršene.

Cvetanka završava optimističnijom notom: „Moja stranka danas prednjači primjerom. Na posljednjim parlamentarnim izborima, zakonska kvota iznosila je 40% uz pravilo da svaka treća osoba na listi bude iz manje zastupljenog spola. Ali je SDUM u svim izbornim jedinicama imala par, muškarca i ženu, na vrhu svake liste. U svim našim partijskim organima danas je zastupljenost spolova 50:50. Danas imamo žene ministrice, gradonačelnice, državne sekretarke važnih državnih institucija, žene lokalne odbornice i direktorice. Sve one imaju presudnu ulogu u poboljšanju života svih ljudi u mojoj zemlji. Moramo primijeniti mnoge dobre zakone koje smo već donijeli”.

Radmila se ponosno slaže da su sjeverno-makedonske socijaldemokratkinje bile prve koje su osnovale partijski ženski pokret sa, u početku, stidljivim inicijativama za kvotu od 20% žena. Korak po korak, ove inicijative zaista su preoblikovale politički pejzaž. Ženski pokret SDUM-a „dao je dodatni vjetar našim jedrima dok su nas ženski glasovi zauzvrat ojačali. Odluka SDUM-a na posljednjem Kongresu u oktobru 2020. godine – puni paritet u svim partijskim tijelima “- bila bi nemoguća bez rada, posvećenosti i odricanja Ženskog foruma. „Ovo je nova realnost za žene u politici Sjeverne Makedonije : situacija je daleko od savršene, ali tu smo, pomažemo jedne drugima i nismo marginalizirane“.

Šta one sada rade?

U Sloveniji Sonja i dalje pokušava da poveže svoju stranku sa feminističkim civilnim društvom i održava vezu sa socijaldemokratskim aktivisticama i partnerima iz civilnog društva o socijaldemokratskim i drugim naprednim pitanjima u regiji. Sonja je nedavno u Evropi postala članica Savjetodavnog odbora za civilno društvo u NATO-u.

U Radnoj grupi Evropskog ženskog lobija za političko osnaživanje žena radi na Direktivi Evropske komisije o ženama u odborima. U oktobru 2020. Sonja je pozvana u Ekspertsku feminističku grupu UN-a za žene, a koja priprema preporuke za sljedeće redovno zasjedanje Komisije UN-a za status žena koje će se 2021. godine fokusirati na političko osnaživanje žena.

Karolina u Hrvatskoj „beznadežno pokušava da shvati stvarnost – političku, ekonomsku i socijalnu. Pokušavam da doprinesem transformacijama i očekujem da nove generacije djevojaka preuzmu štafetu! “

Poput Sonje, Besima ostaje aktivna članica Predsjedništva i Glavnog odbora Socijaldemokratske partije BIH. „Iako sam se uvijek borila za ženska ljudska prava u stranci i u društvu, nikada nisam bila formalno članica rukovodstva Foruma žena. Ali u posljednje vrijeme žene su me kooptirale u Predsjedništvo FOŽa”.

Nevladine organizacije Besimu često pozivaju da govori o svojim iskustvima ili o pitanjima vezanim za žene i mlade. Takođe, svoje vrijeme posvećuje mentorstvu prenoseći dragocjena generacijska iskustva ženama kandidatkinjama za izbore i mladim ženama političarkama koje se žele pripremiti za buduću političku karijeru.

U sjevernoj Makedoniji, Cvetanka i dalje pokušava da radi „za našu zajedničku stvar“. Ona ostaje članica Izvršnog vijeća Foruma žena u svojoj stranci, nudeći različite kreativne ideje, na osnovu devet godina iskustva vođenja ženskog krila SDUM-a.

Nabila u Velikoj Britaniji i dalje čini sve što može kako bi pomogla u ostvarivanju opipljivih promjena i čini ono što je moguće, da bi se suprotstavila autokratskoj praksi i eroziji demokratije. Mnoga prava za koja se žene i stranke u regionu tako teško bore, trenutno su ugrožena i smatra da je važno tome se suprotstaviti, nastaviti pronalaziti načine za napredak, ne utapati se u pesimizmu jer nas istorija uči da će se stvari promijeniti; budimo strpljive, nastavimo da se borimo za svoj cilj, budimo spremne za izazove, gradimo ljude oko sebe, mobilizirajmo se, komunicirajmo, lobirajmo, gradimo partnerstva i saveze.

Da mogu da urade nešto drugačije, šta bi to bilo?

Mnoga iskustva ovih žena navela su ih da sugeriraju da nikada nije dovoljno biti „u pravu“ i da ne treba ulaziti u otvoreni sukob sa rukovodstvom stranke. U takvom sukobu je velika vjerovatnoća da ćete izgubiti i da će rodna nejednakost ostati. Umjesto toga, bolje je primjenjivati sendvič strategiju, radeći sa političkim aktivisticama, civilnim društvom, sindikatima i prijateljskim medijima kako bi se stvorio pritisak odozgo i imati internacionalnu saradnju i tako stvarati pritisak odozgo nadolje. Gledajući unazad, ponovo bi mobilizirale državne ženske mreže, istraživačke centre za rodnu ravnopravnost, PES, parlament EU, pa čak i Komisiju EU da se stvori sendvič. Tako će liderima stranaka, manje rodno osjetljivim, jednostavno biti draže da sarađuju, a manje će aktivistica završit kao „politički mrtve heroine“, kako to opisuje Sonja.

Karolina, takođe, savršeno sumira neke od nesigurnosti koje treba prevazići: „Samo djelujte, bez oklijevanja i vjerujte sebi, vjerujte svojim instinktima i političkom rezoniranju”.

Besima ima sličnu poruku. „Da mogu, promijenila bih ovo: Mi, socijaldemokratske aktivistice, moramo biti glasnije, hrabrije. Moramo da iskoristimo svu svoju energiju da bismo stvorile bolje uvjete za kvalitetniji život za sve. Imamo puno znanja i snage, ali nekako ne uspijevamo. Moramo postati inicijatorice i voditeljice, a ne sljedbenice!”

Besima i Karolina, (zadnje dvije desno), na regionalnoj akademiji za žene u Borkovcu, Srbija, 2018.

Cvetanka prepoznaje potrebu za više javnih foruma i okruglih stolova za izgradnju jače svijesti o rodnoj ravnopravnosti među muškarcima i, takođe, bi poboljšala rodnu osjetljivost obrazovnog sistema, obraćajući se i djevojčicama i dječacima u mlađem periodu života, najpogodnijem za učenje.

Radmila predlaže da se više usredsrede na žene-lokalne liderice, što dovodi do progresivnih promjena na lokalnom nivou, dok Tanja predlaže da se „iskluče društveni mediji“, i da treba “ponovo početi razgovarati s ljudima, dalje od aplikacija, balona lažnih vijesti, dezinformacija, govora mržnje, populistične i opasne retorike, da treba pobjeći od botova, laži, algoritama”.

Društveni mediji su naravno prilika, ali trenutno, takođe, stvaraju duboke podjele u društvu, utiču na živote i predstavljaju veliki rizik za tradicionalno i profesionalno novinarstvo. „Borba protiv govora mržnje, lažnih vijesti i svih oblika ekstremizma je srž mog političkog aktivizma. Ne smijemo zloupotrijebiti mogućnosti koje nudi digitalizacija. Svi moramo snositi svoju odgovornost”. Radmila se, takođe, slaže, pozivajući na regulaciju interneta.

Nabila se, takođe, fokusira na društvene medije i razmatra razvoj ciljanih projekata kako bi se osporile dezinformacije, sisanje podjela i mržnje na društvenim medijima i kako bi se izgradila otpornost na njihov štetni uticaj u odsustvu propisa. Treba naučiti, kako da se vode razgovori sa partnerima uz toliko buke, kako obezbijediti da se naš glas i dalje čuje, posebno kada su finansijska

sredstva ograničena, kao i pristup tradicionalnim medijima u često krhkim demokratijama, i kako se istovremeno koristiti mogućnostima koje nudi ovaj novi medijski prostor, ali na transparentan i odgovoran način.

Ako bi one – 7 žena koje su solidarno radile preko partijskih linija i granica, mogle zajedno da urade nešto drugačije, šta bi to bilo?

Preovlađujući je odgovor bio da se stvori više prostora za mlade žene da razviju sopstvene ideje o tome kako da promoviraju svoju viziju rodne ravnopravnosti u svojim strankama i u društvu u kome žive. Da podrže njihove inicijative i da im daju veći uticaj u politici. Trebalo bi se više usmjeriti na to, kako bi iskoristile svoj, još uvijek skroman politički uticaj, kako bi najmoćnije muškarce i žene u njihovim političkim strankama bolje informirale i ubijedile u značaj strategije rodne ravnopravnosti za uspjeh naših SD partija na budućim izborima.

Aktivistice, takođe, mogu osnažiti žene, posebno djevojke, podižući im svijest da se bore za svoju jednakost, svoja prava, obrazovanje, posao, odgovarajuću platu, uvjete rada i dostojanstvo. Kao što Tanja kaže: „Ta borba će postati norma i standard ženskog života širom svijeta. Sve je više nasilja nad ženama, kriza COVID-19 produbila je nejednakosti u našim društvima, gurnula žene u još težu ekonomsku zavisnost. Prve su one koje su izgubile posao, moramo zaštititi najugroženije među nama. Nije to nešto drugačije, već je nešto najpotrebnije”.

Podstakle bismo socijaldemokratske stranke da iskoriste priliku za razvijanje zajedničkog, sveobuhvatnijeg plana za rodnu ravnopravnost, kako bi poslije pandemije COVID-19 izgradili jača, ravnopravnija i pravednija društva.

Koji bi savjet dale socijaldemokratskim feminističkama, ženama i muškarcima koji nastavljaju da rade na rodnoj ravnopravnosti u ovim izazovnim vremenima?

Sonja ovo sumira kao: „Uvijek imajte na umu: ako nema ravnopravnosti spolova, nema jednakosti, uopće nema demokratije!” i zahvaljuje mnogim muškarcima koji su se pridružili naporima za jednakost spolova.

Pandemija COVID-19 je izuzetna prilika za oblikovanje planova oporavka koji će se opredijeliti za drugačiji obrazac razvoja, usredsređenog na ljudske potrebe, klimatske promjene, na sigurno okruženje, jednakost i socijalnu pravdu.

Zalažu se za pronalaženje načina za prevođenje rodne ravnopravnosti u konkretne akcije. Karolina predlaže: „Vratite se u svoje zajednice, podignite glas, pomozite drugima da pronađu svoj politički glas i ne budite oportunisti! Nema razloga za samozadovoljstvo, pandemija je učinila vidljivim sve pukotine u sistemima i potvrdila staru istinu da, po našem mišljenju, žene nose najveći teret života“.

Konkretno, bosanskohercegovačkim aktivisticama i aktivistima Besima savjetuje: „Trebamo nam ženski pokret koji će glasno vriskati da ne želimo zemlju iz koje bježe naši mladi i naša djeca. Pitanje rodne ravnopravnosti neraskidivo je povezano sa jednakostima građana i građanki. Etnički okvir ne dozvoljava ni građansku ni rodnu ravnopravnost; trebamo uspostaviti jednakost i ravnopravnost muškaraca i žena kao građana – punopravnih društvenih subjekata“.

Možda bi presudni savjet bio da politika rodne ravnopravnosti nije pitanje samo žena, već pitanje društva. Važno je da se svi uključe. „Slušajmo jedni druge, udružimo se sa našim organizacijama civilnog društva, neka nas čuju! Podržimo političke ideje i vizije koje štite osnovna prava, prava žena, demokratiju, vladavinu zakona, koje se bore za progresivna i otvorena društva“. Tanja navodi: „Pogledajte Poljsku. Zauzeli smo se za poljske žene i njihova prava. Ženska prava nisu samoodrživa, a vremena se mijenjaju. Ne zaboravimo da podcjenjivanje žena i kontrolu nad njima može eliminirati samo svjesna zajednica koja živi solidarno“. Pregledajte planove ili politike prije nego što se izglasaju i zapitajte se kako će koristiti ženama i devojkama, upotrijebite feminističke naočale ili pristup u svemu što radite!

Radmila to sumira kao: „Naporan rad se isplati! Svako dostignuće je važno. Svaka žena može poučiti drugu ženu!“

Liderke, Radmila i Tanja, takođe, dijele svoje stavove o izazovima za ženska prava u regionu danas.

Za Radmilu, uprkos značajnom napretku i kod kuće i u regionu, ostaju dvije snažne prepreke: jedna stara, jedna nova. „Naše uloge i mogućnosti na radnom mjestu su se znatno proširile, ali ovu promjenu nije pratilo prilagođavanje kod kuće. Nepravdna raspodjela odgovornosti u porodici stvara stalni dodatni teret za žene i sprečava ih da napreduju na poslu ili u politici. Naše bake bi bile šokirane našim profesionalnim dostignućima, ali bi vidjele malo promjena prilikom posjete našoj kuhinji ili dečijoj sobi. Ovo je stara prepreka i mi smo na to bile nekako pripremljene. Nova prepreka – napast društvenih medija – iznenadila nas je. Vidjele smo pristrasnost prema ženama i u tradicionalnim medijima, ali pojava društvenih medija otvorila je Pandorinu kutiju govora mržnje, diskriminacije, verbalnog uznemiravanja, stereotipiziranja, seksualnih konotacija ... i to je

dodatno iskrivilo neujednačeno polje političke igre za žene. Vidjela sam i bila sam svjedokinjom kako su takve kampanje uništile neke sjajne žene i odvratile ih od nastavka borbe“.

Slična je priča i za Tanju: „Najveća prepreka, tako da kažem, na bilo kom putu karijere za žene je nepravdna ravnoteža između posla i života. Činjenica da izbor majčinstva i roditeljskog odsustva može biti stvarna prepreka, čak i problem mnogim poslodavcima uprkos svim kompetencijama, znanju, radnom iskustvu i obrazovanju žena. Pokušavamo da riješimo nejednakost kvotama kako bismo dostigle određeni procenat (50%) zastupljenosti žena u političkoj strukturi, što podržavam, ali takođe, mislim da je to ‘neophodno zlo’. Cilj je promjena i prevazilaženje sistematske rodne diskriminacije. I postepeno otvarajte vrata za više žena sa izvanrednim sposobnostima da vode, donose odluke i poboljšavaju život ljudi“.

Da li Tanja i Radmila kao žene na rukovodećim položajima misle da žene vode i treba da vode na drugačiji način od muškaraca?

Ovo je predstavljeno njihovim rečima.

Tanja Fajon: „Prvo, ono što i dalje ostaje veliki problem je to što žensko vodstvo nije uobičajena stvar. Svijet politike je u svojoj većini i dalje svijet kojim upravljaju muškarci. Srećom, činimo male, ali uporne korake ka ravnopravnijem društvu, gdje i žene preuzimaju vodeće uloge. Imamo fantastične primjere i unutar EU, gdje je predsjednica Komisije Ursula Von der Leien prva žena predsjednica EK ili finska premijerka Sanna Marin i njena koalicija žena koje rade sjajan posao u vladi. Ambiciozni ‘Program jednakost’ je jedan od njih. Ako pogledam svoju zemlju i region zapadnog Balkana, imamo sve više političkih partija, koje vode žene, vlade se odlučuju za rodno zasnovane ustave i strukture. I to snažno podstičem.“

Što se tiče načina vođenja, vjerujem da našem društvu, inače, trebaju lideri sa više empatije prema problemima ljudi sa kojima se suočavaju, sa jakim poštenim principima. Lideri koji uključuju, a ne isključuju, koji slušaju ljude iz svih spektara i političkih uvjerenja i traže najbolja rješenja za njih i zajedničke interese. Potrebni su nam lideri koji ne vide granice, boje, uvjerenja, spol, socijalni status, već prije vide pojedince koji žive solidarno i čiji život treba tretirati jednako. Uprkos mom uvjerenju da ove osobine vođe ne bi trebalo definirati prema spolu, mislim da su neke od njih prirodno bliže ženama nego muškarcima“.

Radmila Šekerinska: „Žene su se zalagale za svoje pravo mjesto u donošenju odluka tvrdeći da mogu biti dobre kao muškarci. E, sad ovo nije dovoljno. Sada smo ambiciozne da pokažemo da možemo biti bolje. Da su neke osobine koje su se smatrale našim

slabostima (dijalog, kompromis i empatija) postale odlučujući faktor uspjeha u današnjem svijetu. Štaviše, prema mom iskustvu, žene liderice pridaju veći značaj pitanjima integriteta i transparentnosti. Dozvolite mi da podijelim jedan makedonski primjer: Sva značajna poboljšanja u transparentnosti u našoj prethodnoj socijaldemokratskoj vladi dogodila su se u ministarstvima koje su vodile ministrice, a, takođe, njih dvije su predvodnice u transparentnosti.

Korona kriza je kao rendgenska snimka ogolila snage i slabosti naših zemalja, institucija i lidera – a nekoliko žena se pojavilo kao vodeće. Dakle ... Da, ja sam za nova pravila rukovođenja... i Da , za njihovo preuzimanje sa stranica koje je napisalo nekoliko žena. Svi znamo njihova imena, zar ne? “

Završne napomene

Ovih sedam žena su dugoprugašice. Kad su gubile ili pobjeđivale, uvijek su čekale, da se točak okrene, da dođe momenat i prilika, kada se može napraviti promjena na bolje. Jedna drugoj su bile inspiracija.

Njihovo zajedničko iskustvo jeste: Ključna je kombinacija mreža, odnosi, lobiranja i sposobnost stvaranja širokih koalicija fokusiranih na konkretna pitanja, kako bi se uticalo i iskoristilo institucije za postizanje rodne jednakosti.

Evo i njihove poruke novim generacijama:

Ne odustajte!

Nastavite da podstičete progresivne promjene. Ne možete prestati, barem ne u doglednoj budućnosti, ovo je stalna bitka. Ako pogledate neke od lidera koji su se suočili sa sadašnjom pandemijom, na vrhu liste su žene, naročito premijerka **Jacinda Ardern** sa Novog Zelanda i kancelarka **Angela Merkel** iz Nemačke. Iskoristite njih kao i mnoge druge iz svih profesija kao uzore. Pogledajte i žene u svojim zajednicama, iskoristite ih kao izvore inspiracije. Pogledajte ljude koji se mobiliziraju protiv nepravde, pogledajte Black Lives Matter, pogledajte #MeToo, pogledajte poljske žene i njihovu pobunu protiv zabrane abortusa, pogledajte **Gretu Thunberg** i pokrećite male opipljive stvari koje će se postepeno ugraditi u promjene u vašim strankama i društvima, a koje će ispuniti očekivanja ljudi.

Svaki korak je važan. Podijelite ga tako da i drugi mogu imati koristi.

Biografije

(abecednim redom)

BESIMA BORIĆ, Bosna i Hercegovina

Rođena u Donjem Vakufu 1950. Godine. Besima je dugo godina radila kao profesorica u osnovnim i srednjim školama u Vogošći. Politička aktivistica postala je u ranoj mladosti.

Besima je poznata kao aktivistica za ljudska prava svih ljudi bez obzira na njihov socijalni status, etničku pripadnost, spol ili seksualnu orijentaciju. Zalagala se za razvoj ženskog pokreta i napredak politike rodne ravnopravnosti u BiH i u regionu, stvarajući strukturne promjene i zakonske okvire koji su omogućili veće učešće žena u donošenju političkih odluka. Prepoznata je kao političarka koja radi na pitanjima socijalnih prava, prava radnika i rodne ravnopravnosti. Besima je, takođe, razvila inovativan model saradnje svoje stranke sa NVO i sindikatima.

U nekoliko navrata Besima je birana u partijske organe. Trenutno je članica Predsjedništva i Glavnog odbora SDP-a BiH. Birana je za zastupnicu u Skupštini kantona Sarajevo (2002. i 2006.), Zastupničkog doma Parlamenta Federacije BiH (1998., 2000. i 2010.), I za ministricu rada, socijalne politike i raseljenih osoba u Vladi Kantona Sarajevo (2001–2002).

Aktivna je članica CEE mreže za rodna pitanja od 1998. Besima je bila i nacionalna koordinatorica za BiH u Radnoj grupi za rodna pitanja Pakta stabilnosti (2002 - 2006). Vodila je I Ženski centar za raseljena lica iz Podrinja i povratnike u Vogošću, i osnivačica je prve ženske NVO u Vogošći, „Korak više“ (2001.) koja i danas uspješno radi. Objavila je više tekstova o socijaldemokratiji, socijalnoj politici i rodnoj ravnopravnosti.

TANJA FAJON, Slovenija

Rođena 9. maja 1971. u Ljubljani, Slovenija, Tanja je diplomirala na Univerzitetu u Ljubljani (Fakultet političkih i društvenih nauka 2001. godine), magistrirala iz međunarodne politike na Koledžu za interdisciplinarnu studiju u Parizu (CERIS 2005. godine) i Magistrirao na MBA programu na IEDC Bled School of Management u Sloveniji (2017).

Nakon karijere novinarke radija (1991) i TV (1995–2009), započela je svoju 8 godina dugu karijeru slovenačke dopisnice za nacionalnu RTV iz Brisela 2001. godine.

U Evropski parlament izabrana je 2009., 2014. i 2019. godine, gde je radila na građanskim slobodama, pravosuđu i unutrašnjim poslovima (LIBE), kao portparolka S&D grupe za Posebni komitet za organizirani kriminal, korupciju i pranje novca (CRIM), potpredsednica Intergrupe za medije Evropskog parlamenta, kopredsedavajuća LGBTI međugrupe. Takođe, preuzela je ulogu potpredsednice S&D grupe. Kao izvestilac Evropskog parlamenta za liberalizaciju viznog režima za zapadni Balkan, Tanja je postavila temelje za bezvizna putovanja za građane zemalja zapadnog Balkana u EU. Njeno izvrsno znanje i političko razumijevanje zapadnog Balkana doveli su 2014. do toga da je postala prva Slovenka koja je pozvana na saslušanje američkog Kongresa u Vašingtonu.

Trenutno je punopravna članica odbora AFET, predsjedavajuća Parlamentarnim odborom za stabilizaciju i pridruživanje EU–Srbija (SAPC), vodeća članica u Grupi za podršku demokratiji i koordinaciji izbora (DEG) za zapadni Balkan Evropskog parlamenta. zamjenska članica LIBE odbora. Tanja je imenovana za facilitatoricu Evropskog parlamenta u Međustranačkom dijalogu između srpske koalicije i opozicionih partija. Aktivna je članica Predsjedništva Partije evropskih socijalista (PES). 10. oktobra 2020. godine izabrana je za prvu ženu predsjednicu Socijaldemokrata u Sloveniji.

CVETANKA LASKOVA, Sjeverna Makedonija

Cvetanka Laskova, rođena 1955. u Kavadarcima, Sjeverna Makedonija, napustila je studije arhitekture u Skoplju da bi postala širom zemlje poznata umjetnica, a kasnije, nakon preseljenja u Beograd (1980–1992), veoma cijenjena I u bivšoj Jugoslaviji, kao i u mnogim zemljama svijeta. Za svoj umjetnički rad dobila je mnogo nagrada.

Kada se bivša Jugoslavija raspala, vratila se u Skoplje da bi započela karijeru kao preduzetnica u TV produkciji. Dva puta je dobila nagradu za poslovnu ženu godine i izabrana za zamjenicu predsjednika Pro Mark Medije u sklopu privredne komore.

Za svoj humanitarni rad dobila je prestižnu nagradu Majka Tereza.

U vrijeme ugrožene demokratije u Makedoniji, politički se aktivirala 2009. godine. U skopskom ogranku SD Unije Makedonije bila je odgovorna za kulturu, a između 2011–2018. izabrana je za koordinatoricu Foruma žena SDSM-a i za članicu Predsjedništva stranke. Ona je i dalje aktivna članica Izvršnog vijeća Foruma žena.

Između 2017 i 2020. godine nominirana je za specijalnu savjetnicu premijera za kulturu. Od oktobra 2020. godine je penzionerka.

KAROLINA LEAKOVIĆ, Hrvatska

Karolina Leaković je politička aktivistica i organizatorica SD u Zagrebu, Hrvatska. Članica SDP-a Hrvatska, trenutno je međunarodna sekretarka SDP-a Hrvatska, bivša poslanica i voditeljica Foruma žena, kao i potpredsjednica PES-a za žene. Uključena je u razne međunarodne projekte koji imaju za cilj politički, ekonomski i socijalni napredak žena i nedovoljno zastupljenih grupa.

Bila je dio različitih međunarodno financiranih projekata za razvoj demokratije, politički dijalog i kreiranje politike (donatori i partneri uključuju Fondaciju Mak van der Stoel, FES, Međunarodni centar Olof Palme, NDI, OEBS-ODIHR, Savet Evrope). Karolina je bivša studentica IVLP-a (američki Stejt department) i učesnica programa Pobjedimo sa ženama (NDI).

Suosnivačica je Političke akademije Novo društvo u Hrvatskoj, kao i osnivačica programa Politika ženama u partnerstvu sa FES.

Diplomirala je novinarstvo na Fakultetu političkih nauka, obrazovala se na Akademiji dramske umjetnosti (filmska, TV i pozorišna produkcija) i doktorirala na temi iz sociologije medija na Sveučilištu u Zagrebu.

SONJA LOKAR, Slovenija

Rođena 1948. u Zagrebu. Po zanimanju sociološkinja, članica socijalističkog i prvog post-socijalističkog parlamenta, bivša organizaciona sekretarka Socijaldemokrata i još uvijek članica Predsjedništva SD u Sloveniji.

Sonja je osnovala Forum žena socijaldemokrata 1990. i bila je predsjednica do 2000. Pokrenula je novi jugoslovenski ženski mirovni pokret, ali ovaj pokret nije mogao da spriječi ratove na Balkanu.

Izvršna direktorica CEE mreže za rodna pitanja (1998-2018) i predsjedavajuća Radne grupe za rodnu ravnopravnost (1999-2008) u Paktu stabilnosti. Inicijatorica i članica rukovodstva Ženskog lobija Slovenije. Predsjednica Evropskog ženskog lobija 2012. godine. Konsultantica programa Westminsterske fondacije za demokratiju britanske Laburističke stranke i mnogih drugih socijaldemokratskih političkih fondacija, kao i Savjeta Evrope, UNDP, UN Vomen, OEBS i ODIHR. Trenerica feminističkih aktivistica i političarki svih političkih boja u više od 50 zemalja svijeta. Autorica više od 400 članaka i različitih priručnika za obuku, prevedenih na 15 stranih jezika. Govori i piše na slovenačkom, hrvatskom, engleskom i francuskom jeziku. Sonja se zalagala za mir, za sekularnu državu, pravni siguran i besplatan abortus i kontracepciju, protiv negiranja prava samohranih žena na vještačku oplodnju, za sekularnu javnu brigu o deci i za sekularne javne škole, za univerzalni dječiji dodatak, za univerzalno javno zdravstvo i nedavno za novi Zakon o javnoj dugoročnoj zaštiti. Za sve to vrijeme snažno se zalaže za jednaku zastupljenost i moć žena u donošenju odluka u njenoj stranci, u njenoj zemlji, u regionu, ali i u EU i globalno.

Njen moto je „samo saradnja i solidarnost između žena koje rade zajedno na konkretnim pitanjima od zajedničkog interesa mogu stvoriti socijalni i politički konsenzus koji vodi održivom napretku u ženskim ljudskim pravima“.

NABILA SATTAR, Ujedinjeno Kraljevstvo

Nabila Sattar MBE je magistrirala iz oblasti međunarodnih odnosa na Univerzitetu u Kentu.

Ona je bivša sekretarka za međunarodne projekte Laburističke stranke. Rukovodila je programom Westminsterse fondacije za demokratiju Laburističke stranke i ima široko znanje o lijevim i progresivnim političkim strankama širom svijeta.

Nabila je radila u Upravnom odboru Evropskog foruma za demokratiju i solidarnost, u koordinacionom odboru Partije evropskih socijalista i bila je uključena u razvoj globalnih mreža lijevog centra poput Progresivnog saveza.

Promovirala je demokratski razvoj i doprinijela uspostavljanju participativnih, progresivnih i masovnih političkih partija širom svijeta. Razvila je strategije za međunarodne prioritete Laburističke stranke, vodila programe obuke i pružala brifinge na visokom nivou za visoke političare i donosiocce odluka.

Ima bogato iskustvo u projektima pripremanja političkih stranaka, pojedinaca i ženskih organizacija za izbore. U Velikoj Britaniji, Nabila je radila u brojnim općim i lokalnim izborima, kao i u referendumskoj kampanji protiv odlasku VB iz EU.

Nabila je bila i mentorka mladim ljudima. Engleska kraljica Elizabeta II ju je 2018 godina nagradila ordenom Member of the Order of the British Empire.

RADMILA ŠEKERINSKA, Sjeverna Makedonija

Rođena 10. juna 1972. u Skoplju. Diplomirala je na Elektrotehničkom fakultetu u Skoplju i magistrirala međunarodne odnose na Fletcher School of Law and Diplomacy, u SAD.

Radmila Šekerinska je u drugom mandatu ministrice odbrane Sjeverne Makedonije. Tokom njenog prvog mandata, Sjeverna Makedonija je postala 30. članica NATO-a, čime je ispunila jedan od strateških ciljeva zemlje.

Ranije je Šekerinska bila potpredsjednica Vlade zadužena za evropske integracije i koordinaciju spoljne pomoći. Tokom njenog mandata zemlja je dobila status zemlje kandidata za pristupanje Evropskoj uniji.

Šekerinska je bila poslanica u četiri mandata, predsjedavajuća Nacionalnom savjetu za evropske integracije od njegovog osnivanja.

Šekerinska je odlikovana ordenom „Komandant Nacionalnog reda za zasluge Francuske“ 2018. godine za izuzetnu građansku službu. Svjetski ekonomski forum je Šekerinskoj 2005. godine dodijelio titulu - Mladi globalni lider za postignuća i posvećenost na polju evropskih integracija zapadnog Balkana.

Predvodila je dve misije za posmatranje izbora OEBS / KDILJP za izbore u Republici Kirgistan i Jermeniji.

Radmila Šekerinska do danas je jedina žena u Severnoj Makedoniji koja je izabrana na mesto ministra odbrane i još uvijek je prva, koja je bila na čelu bilo koje od glavnih političkih partija u zemlji (Od 2006. do 2008. je bila predsjednica Socijaldemokratske unije Makedonije)

AKRONIMI

BiH Bosna i Hercegovina

CIE Centralna i Istočna Evropa

EFDS Evropski forum za demokratiju i solidarnost

EU Evropska unija

FES Friedrich Ebert Stiftung

FMS fondacija Mak van der Stoel

MEP Član evropskog parlamenta

NVO Nevladine organizacije

ODIHR Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava

OPIC Međunarodni centar Olaf Palme

OEBS Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju u Evropi

PES Partija evropskih socijalista

SDUM Socijaldemokratska unija Sjeverne Makedonije

SDP BiH Socijaldemokratska partija Bosne i Hercegovine

UNDP Razvojni program Ujedinjenih nacija

UN Ujedinjene nacije

Svaki korak je važan

Sedam ličnih svjedočenja o Socijaldemokratskom
ženskom aktivizmu u Jugoistočnoj Evropi

Sonja Lokar i Nabila Sattar MBE